

ข่าวประชาสัมพันธ์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๑๑๔ สุขุมวิท ๒๓ แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ ๑๐๑๑๐ โทรศัพท์ ๐-๒๖๕๔-๕๐๐๐ ภายใน ๑-๕๖๖๖ โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๒๒๕๔-๐๓๑๑

จากหนังสือพิมพ์มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับประจำวันที ๒๑-๒๗ เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๗ หน้า ๘๓ มูลค่าข่าว ๑๑๙,๖๗๘.-

ศูนย์สารสนเทศและการประชาสัมพันธ์ ได้จัดระบบข่าวสิ่งพิมพ์ สนใจดูได้ที่ <http://news.swu.ac.th/newsclips/>

สุจิตต์ วงษ์เทศ

www.sujitwongthes.com

เพลงลาวแพน หมายถึง เพลงสำเนียงลาวหลายทำนอง ที่เอามาร้อยต่อกันเป็นพืดยืดยาว ให้มีลีลาหลากหลายกว้างขวางอย่างเสรี

แพน เป็นคำเก่าแก่ดั้งเดิม แปลว่า แผ่กว้างออกไป, เป็นแผ่น, ต่อกันเป็นพืด (เหมือนแพ)

มีใช้ในชีวิตประจำวันของคนแต่ก่อน เช่น ลำแพน เป็นคำเรียกเสื้อซึ่งสานด้วยดอกไม้หลากสีต่างๆ ได้ขนาด เอาใช้แผ่ปูพื้น หรือกรุห้องกันผ้าเรือน ว่าเสื้อลำแพน

(ภาษาพูดของคนภาคใต้ว่า "เรือเป็นแพน" หมายถึง เรือต่อกันเป็นพืด มีในพจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ 2525 พิมพ์โดยสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ.2525 หน้า 195)

แต่นามข้ความหมายของแพนก็ขยายขอบเขตเป็นอย่างอื่นด้วย

คำร้องลาวแพน

เพลงลาวแพนมีคำร้องแพร่หลายต่างกันอย่างน้อย 2 ส่วนวนคือ ส่วนวนดีเวียงจันทน์ กับส่วนวนพระลอ

1. ส่วนวนดีเวียงจันทน์ พรรณณาความทุกข์ยากของบรรดาเชลย

ลาวที่ถูกกวาดต้อนจากเวียงจันทน์มาอยู่กรุงเทพฯ คราวศึกเจ้าอนุเวียงจันทน์สมัย ร.3

ไม่ทราบผู้แต่ง แต่เดากันว่าแต่งในกรุงเทพฯ และไม่เป็นส่วนวนลาวสองฝั่งโขง เพราะฉันทลักษณ์ไม่กลัดกลอนเพลงลุ่มน้ำเจ้าพระยา และถ้อยคำก็กลายจากลาวใกล้ไทยกรุงเทพฯ มากแล้ว

มีร้องรายน่าสงสัยว่าคำร้องส่วนวนนี้ จะแต่งโดยคึกกวีวังหน้า สมัย ร.3-ร.4 เพราะในบทละครเรื่องพระลอรัชสมัยมีกลอนตอนหนึ่งว่า "ขอขับรับแพนแสนแสนฯ ทั้งเพราะสำเนียงเสียงดีเหลือ"

ใกล้เคียงกับคำร้องลาวแพนชิ้นต้นว่า "มาข้อยจะกล่าวถึงลาวป่าแสนแสนแสนฯ ทั้งเพราะ (มาสองเพาะ) เข้ากับแสนแสนชยัน....." ฯลฯ

2. ส่วนวนพระลอ พรรณณาความทุกข์โศกของพระลอที่ออก

จากบ้านเมืองของตนไปกลางดงป่า ช้ำม่น้ำกหลงไปหาพระเพื่อนพระแพงที่อยู่อีกเมืองหนึ่ง

เป็นพระนิพนธ์ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ สมัย ร.5

ยังมีส่วนวนอื่นๆ หลังจากนี้อีก แต่ไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย

เพลงลาวแพน

จากชาววังในกรุงเทพฯ

ทำนอง

เพลงลาวแพน บางทีเรียกเพลงลาวแพนใหญ่ (คู่กับเพลงลาวแพนน้อย)

เป็นเพลงมีสำเนียงลาวอีสาน (ไม่เป็นลาวเหนือ หรือลาวล้านนา) ครูมนตรี ตราไมโท บอกว่า "แม้เพลงพื้นเมืองของภาคอีสานในสมัยนี้ ก็ยังมีคล้ายคลึงกับลาวแพนหรือลาวแพนใหญ่นี้" เพลงลาวแพนบรรเลงเดี่ยว (เช่น เตียวจะเข้

เพลงลาวแพน) ผู้รู้ดนตรีไทยอธิบายว่าประกอบ ด้วยเพลงสำเนียงลาวหลายเพลงเข้ามาต่อกัน เป็นเรื่องราว เช่น เพลงลาวสมเด็จ, ลาวแพน น้อย เป็นต้น

แรกเริ่ม ประดิษฐ์ทำนองสำหรับเดี่ยวปี่ใน เท่านั้น ต่อมาแผ่ขยายถึงจะเข้และเครื่องมือนี่ๆ หลากหลายไม่มีขีดจำกัด

ต่อมาใช้บรรเลงเดี่ยวประกอบรำ มีเพลง สำเนียงลาวร้อยต่อกันเป็นชุดให้เข้ากับทำรำที่กำหนด คือ ลาวแพนใหญ่, ลาวสมเด็จ, ลาวแพนน้อย, ลาวลวดค่าย, แล้วออกซุ่มลาวแพน (คำว่า ซุ่ม บางทีจะกร่อนจาก ซุ่มแซว แปลว่า อึกทึก สนุกสนาน)

ทั้งหมดนี้สอดคล้องกับชื่อและความหมายเพลงลาวแพน หมายถึง เพลงสำเนียงลาวหลายเพลงที่เอามาร้อยต่อกันเป็นพิศุติดยาว และมีลีลาทำนองหลากหลายกว้างขวางอย่างเสรี

ลาวแคน

ชอเพลงลาวแพน บางท่านสันนิษฐานว่า “เดิมคงจะชื่อลาวแคน คือเพลงลาวที่เป่าแคน แล้วจึงเรียกเพี้ยนมาเป็นลาวแพน”

แต่มีบางท่านว่าเดิมเรียกเพลงลาวแคน ครั้น ร.4 ออกประกาศห้ามแ้วลาวเป่าแคน จึงเลี่ยงอาญาโดยเปลี่ยนไปเรียกเพลงลาวแพน

คำว่า แพน เป็นคำเก่าแก่ดั้งเดิมมีก่อนหน้านั้นนานแล้ว

แคนใช้เป่าเพลงลาวและเพลงสำเนียงอื่นๆ ได้หลายหลากมากด้วยกันมาแต่ไหนแต่ไร ไม่เฉพาะเพลงลาวแพน ดั้งนั้น ชื่อลาวแพน จึงไม่มาจากลาวแคน

อึ้ง ไม่เคยมีหลักฐานว่าทำนองเพลงลาวแพนแต่งขึ้นเมื่อไร? แล้วไม่พบพยานว่าเพลงนี้เป็นที่รู้จักหรือเล่นแพร่หลายแล้วสมัย ร.4 ก่อนมีประกาศฯ

พ็อนแพน, รำแพน

คว่า แพน ใช้ประกอบคำอื่นในความหมายเดียวกันยังมีอีก เช่น

พ็อนแพน หมายถึง พ็อนรำตามประเพณีล้านนา เข้ากับเพลงลาวแพน (หรืออาจเรียกว่า พ็อนลาวแพน) ในละครเรื่องเรื่องพระลอ ของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ สมัย ร.5

รำแพน หมายถึง แม่หางนกยูงปีกเดินกรีดกราย (ใช้กับนกยูง) คำว่า รำแพน น่าจะกลายจาก ลำแพน

แพน ในคำลาวคือขับลำ

! พน เมื่อใช้เกี่ยวกับเพลงดนตรี จะหมายถึงขับลำเป็นทำนอง ด้นเข้ากับเพลงดนตรีของกลุ่มลาวเท่านั้น

มีในบทละครเรื่องพระลอนรลักษณ์ (พระบรมราชินีพนธ์ กรมพระราชวังบวรมหาคักติพลเสพ สมัย ร.3) ว่า “ขอขับรับแพนแสนเสนาะ ฟังเพราะสำเนียงเสียงดีเหลือ” (หมายถึง เสียงขับด้นสอดรับเข้ากับทำนองเพลงดนตรีอันไพเราะ ขอ เป็นคำล้นนา แปลว่าขับหรือร้อง)

อีกตอนหนึ่ง เมื่อลาวช่างขับสองคนจะขับซอชมโหมพระเพื่อนพระแพง ถวายพระลอ มีกลอนว่า “ลองแพนลองปี่เห็นดีดัง แล้วบังคมขับขึ้นฉับไว” (หมายถึง ลาวสองคนเป็นช่างขับกับช่างปี่ก่อนจะขับซอปี่ก็ลองเสียงก่อนว่าเข้ากันดีหรือยัง เมื่อดีแล้วก็เริ่มขับจริง)

แพนขอ หมายถึง ขับ หรือ ร้อง เป็นทำนองลาวยี่ติยาวต่อเนื่อง มีในนิราศวัดเจ้าฟ้า (ของสุนทรภู่ แต่งสมัย ร.3) ว่า “ถึงบางอ้อคิดจะใคร่ได้ไม้อ้อ ทำแพนขอเสียงแจ้วเที่ยวแ้วสาว”

ลาวแพน

นานเข้า คำว่า แพน ก็ขยายความหมายออกไปกว้างขวางถึงเครื่องเป่า เช่น ปี่, แคน และการละเล่นโดยรวมๆ เคล้าคละปะปนกันไป เรียก การละเล่นแ้วลาว, การละเล่นลาวแพน, ฯลฯ

สมัย ร.4 มีประกาศต้องเสียภาษีเหมือนการละเล่นอื่นๆ

แพนในคำเขมร

! พน (คำเขมร อ่านว่า เปน) แปลว่า ชัดสมาธิ (ทำนองคู่ซำท่อนล่างซ้อนทับกันเหมือนติดเป็นพิศ)

แพน แปลว่า หอก, ดาบ, โล่ เช่น หอกไปติดแพน แหล่นไปติดด้าง (ม.คำหลวง ชุขก), เสียงข้าศึกอีกให้ป้องโล่แพน อือหลาวแหล่นรบพุ่งชาวกรุงไกร (อภัยมณี) ก็ได้ น่าจะมาจากคำเขมรว่า ลัมแพง (อ่าน ลุมเปง, ลัมเปง) ไทยยืมมาใช้ว่าลำแพง (บางทีใช้ว่า ลำแพน) มีตัวอย่างหลายแห่งอยู่ในหนังสือ รัตนมาลา ของ ศ. ดร. นิยะดา เหล่าสุนทร (สำนักพิมพ์ลายคำ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2553 หน้า 760) ●